

Szczecin, 15.11.2015

dr hab. Krzysztof Nerlicki, prof. US
Instytut Filologii Germańskiej

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Flejszman
Autonomia uczenia się i nauczania na studiach rusycystycznych

1. Uwagi wstępne

Problematyka autonomizowania uczących się i nauczających języków obcych jest od wielu lat przedmiotem różnorodnych badań glottodydaktycznych, które stawiają sobie podstawowe pytanie: Jak efektywizować procesy akwizycji języków? Szczególna rola przypada w tym układzie osobom uczącym się, które ze względu na ustawiczny charakter nauki języka winny same rozpoznać, jak się uczą, jak się powinny uczyć, aby możliwie sprawnie wdrożyć najbardziej dla nich efektywne strategie, a tym samym przejąć odpowiedzialność za własną naukę. Wydawałoby się, że jest to rzecz oczywista. Jednak patrząc na historię glottodydaktyki (nie pomijając przy tym ogólnych koncepcji nauczania i uczenia się innych przedmiotów), zauważamy, że przez wiele lat dominował system podawczy, a kwestia tego, jak uczniowie przyswajają wiedzę i rozwijają swoje umiejętności, znajdowała się na drugim planie. Stąd też zauważamy, że niejednokrotnie uczniowie nie potrafią się uczyć, być może dlatego, że na lekcjach szkolnych nie tematyzuje się (lub czyni to w niewielkim wymiarze) problematyki uczenia się, nie przedstawia i nie ćwiczy efektywnych strategii uczenia się, nie promuje postaw autonomicznych.

Mgr Małgorzata Flejszman stawia sobie za główny cel rozprawy doktorskiej szukanie odpowiedzi na pytanie, jaki stopień autonomii wypracowali (wypracowują) studenci

rusycystyki i ich wykładowcy na wybranych kierunkach uniwersyteckich w Polsce. Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów (dwóch teoretycznych i czterech praktycznych), zakończenia, bibliografii, aneksu oraz streszczenia w języku angielskim. Łącznie są to 222 strony maszynopisu.

2. Część teoretyczna – charakterystyka i ocena merytoryczna

W rozdziale pierwszym części teoretycznej Doktorantka analizuje klasyczne metody nauczania języków obcych – audiolingwalizm, kognitywizm (podrozdział 1.1.) i metody komunikacyjne (podrozdział 1.2.) – z perspektywy podmiotowości uczących się (i rozwoju tej podmiotowości) w trakcie uczenia się języków obcych. Autorka słusznie dochodzi do wniosku, że dopiero w metodach komunikacyjnych pojawiają się elementy, które mogą świadczyć o autonomizowaniu uczących się i nauczających. Jako przykład takich działań omawia w punkcie 1.2.2. założenia dydaktyki zadaniowej.

W rozdziale drugim Autorka objaśnia pojęcie autonomii (podrozdział 2.1.) i przedstawia najważniejsze poglądy na temat rozumienia, czym jest autonomia uczniowska i nauczycielska (podrozdział 2.2.).

Oceniając część teoretyczną pracy, stwierdzam, że Doktorantka przyjęła klasyczny model narracji naukowej, polegający na tym, że Badaczka przytacza poglądy innych autorów, przede wszystkim parafrazując lub, co czyni rzadziej, cytując ich wypowiedzi. Trudno czynić z tego zarzut, jednak czytelnik zaznajomiony z przedstawionymi treściami odczuwa niedosyt poznawczy, ponieważ nie odnajduje w tej części wyraźnych poglądów Autorki, szczególnie w tym celu, aby poznać jej ocenę i punkt wyjścia do prowadzonych badań empirycznych. Sądzę, że cytaty i własne komentarze Doktorantki uczyniłyby z części teoretycznej miejsce dynamicznej dyskusji naukowej. W dwóch przypadkach zauważyłem, że Autorka błędnie zinterpretowała literaturę przedmiotu. Na stronie 40 czytamy: „Ciekawego rozróżnienia typów autonomii dokonuje Maria Cichoń, która dzieli autonomię na językową i metodologiczną”. W oryginale tekstu źródłowego dowiadujemy się, że Maria Cichoń (2004: 327)¹ powołuje się na pracę Bailly (1998). Na stronie 48 Doktorantka parafrazuje wypowiedź Magdaleny Czernek (2008: 358 n.)². Cytuję tekst z rozprawy doktorskiej: „Magdalena Czernek natomiast zwraca uwagę na fakt, że na studiach neofilologicznych często zachęca się

¹ Cichoń, M. (2004): *Od autonomii nauczyciela do autonomii ucznia: miejsce autonomii w kształceniu metodycznym studentów neofilologii*, w: M. Pawlak (red.): *Autonomia w nauce języka obcego*. Poznań-Kalisz, 325-333.

² Czernek, M. (2008): *Kształtowanie postaw autonomicznych studentów NKJO na zajęciach z pisania – co możemy osiągnąć?*, w: M. Pawlak (red.): *Autonomia w nauce języka obcego – co osiągnęliśmy i dokąd zmierzamy*. Poznań-Kalisz-Konin, 357-366.

studentów do stosowania strategii redukcji (...). W oryginale czytamy jednak: „Wszelkie przejawy kreatywności czy eksperymentowania z językiem są często karane, jeśli nie odpowiadają regułom narzuconym przez uczącego³. Tym samym zachęca się studentów do stosowania strategii uniku i redukcji (...).”

Ważnym punktem w części teoretycznej jest odniesienie do stanu badań, który bezpośrednio wiąże się z tematyką części empirycznej. Niestety, tego w pracy brakuje. W tym przypadku należało dokonać syntezy wybranych empirycznych prac glottodydaktycznych na temat autonomii w ogóle, w odniesieniu do studentów neofilologii w szczególności (np. Pawlak, M. 2004: *Autonomia studenta anglistyki – deklaracje a rzeczywistość*, w: M. Pawlak (red.) *Autonomia w nauce języka obcego*, ss. 173-191).

Polecam Doktorantce, aby przed ewentualną publikacją doktoratu uzupełniła bibliografię o następujące monografie: Pawlak, M.; Mystkowska-Wiertelak, A.; Pietrzykowska, A. (red.) (2009): *Nauczyciel języków obcych dziś i jutro*. Poznań-Kalisz; Pawlak, M. (red.) (2011): *Autonomia w nauce języka obcego – uczeń a nauczyciel*. Poznań-Kalisz-Konin.

3. Część praktyczna – charakterystyka i ocena merytoryczna

Badanie przeprowadzone wśród studentów filologii słowiańskiej i ich wykładowców miało charakter diagnozy poprzecznej. Główne pytanie Doktorantki brzmiało: Jaki jest obraz autonomii procesu kształcenia językowego na studiach rusycystycznych? Mgr Flejszman wyodrębniła sześć pytań szczegółowych, które były podstawą do przygotowania kwestionariuszy dla studentów i wykładowców. Ponadto Autorka przeprowadziła wśród studentów test pisemny sprawdzający ich kompetencje językowe w zakresie tematyki „Poszukuję pracy”. Dla potrzeb testu opracowała cztery zadania. Ogólny opis metodologii badań jest prawidłowy, choć w przypadku testu czytelnik nie dowiaduje się, w jakich warunkach został on przeprowadzony (na uniwersytecie, w domu). Jeżeli w warunkach uniwersyteckich, to powstaje pytanie, czy studenci byli o nim wcześniej poinformowani, czy mieli możliwość przygotowania się, czy mogli korzystać z pomocy (np. słowników, Internetu), jeśli nie – to dlaczego. Tego typu informacje mają istotny wpływ na interpretację wyników, a przede wszystkim na zasadność wyboru takiego zadania w kontekście sprawdzania autonomii studentów. Ogólnie badaniu poddano 170 studentów, wśród których większość stanowiły kobiety (157). Grupy z poszczególnych ośrodków akademickich były

³ Czernek ma na myśli osobę nauczyciela.

zróznicowane pod względem liczby studentów. Największą liczbę stanowili studenci z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (47 osób), najmniejsze grupy (po 18 osób) pochodziły z Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu Szczecińskiego. Liczba nauczycieli podlegających ankietyzacji wynosiła 61. Praca nie dostarcza czytelnikowi dodatkowych informacji na temat statusu zawodowego badanych nauczycieli.

Sposób prezentowania wyników badań i komentarze Autorki są prawidłowe. Ze względu na różnice liczbowe respondentów z danego ośrodka akademickiego ostrożnie porównywałbym wyniki, przede wszystkim należało sprawdzić istotność statystyczną różnic. Dotyczy to na przykład problemu umiejętności planowania nauki własnej. Na stronach 89-90 Doktorantka przedstawiła w postaci tabeli wyniki badań, z których wyciągnęła wniosek, że studenci UAM (47 respondentów) najczęściej nie potrafią planować zajęć (27,66% odpowiedzi *nie* i 38,3% odpowiedzi *czasami*, 16 odpowiedzi *tak*), a studenci Uniwersytetu Łódzkiego (18 respondentów) w 61,11% są zdania, że potrafią planować własną naukę (11 – *tak*, 3 – *czasami*, 4 – *nie*).

W pytaniach ankietowych nr 26, 27 i 28 studenci mieli zaznaczyć istotne cechy, które ich zdaniem charakteryzują nauczycieli języka. W pytaniu 26 studenci ustosunkowywali się do ról, w jakich nauczyciele najczęściej występują. Respondenci mieli do wyboru 14 możliwości (np. *wykladowca przejmuje kontrolę nad zadaniem postawionym przed grupą [dba o dyscyplinę, udziela instrukcji]*, por. s. 210). W pytaniu 27 studenci określali style, które nauczyciele stosują, kierując grupą studencką (np. *STYL A: wykładowca przejmuje pełną odpowiedzialność za grupę, samodzielnie formułuje cele i konkretyzuje plany, wymaga dokładnego i posłusznego wypełniania poleceń, których nie konsultuje z grupą, na zajęciach panuje porządek i dyscyplina*, por. s. 210). Do wyboru mieli 6 stylów. W pytaniu 28 określali, jakie strategie postępowania z grupą ich nauczyciele stosują najczęściej (np. *STRATEGIA A – nauczyciel nie dopuszcza do pojawienia się jakichkolwiek problemów starając się maksymalnie zająć czas na zajęciach. Nie dopuszcza do nudy, narzuca ostre tempo, by nie było czasu na niepożądane zachowania*, por. s. 211). Do wyboru mieli 6 strategii. Zaprezentowane na stronach 124-129 wyniki pokazują, że studenci mogli wybierać dowolną liczbę odpowiedzi. Być może lepszy obraz dałyby pytania sformułowane na skali interwałowej, np. że dany styl kierowania grupą studencką występuje *zawsze, często, czasami, rzadko, nigdy*.

Wyniki przeprowadzonego testu diagnostycznego są obszernie, choć Doktorantce nie do końca udało się pokazać zależności pomiędzy wynikami ankiet (ocena autonomii studentów i ich wykładowców) a osiągniętą kompetencją. Czy w przypadku wyboru innego zadania wyniki

byłyby podobne? W żadnym miejscu pracy nie znajduję uzasadnienia, dlaczego wybrano do testowania temat o poszukiwaniu pracy. Jak już wspomniałem, z pracy nie dowiadujemy się, czy studenci byli do sprawdzenia tego typu kompetencji przygotowani, w jakim stopniu temat był im znany, czy zadanie było rozwiązywane bez pomocy dydaktycznych (słowników, Internetu etc.).

Rozczarowuje dyskusja osiągniętych wyników w ankiecie i w teście, która została przesunięta do rozdziału kończącego pracę. Szkoda, że Doktorantka nie porównała wyników swojej pracy z innymi podobnymi badaniami. W roku 2001 Pani Promotor, Prof. Krystyna Janaszek, badała studentów kierunków niefilologicznych i ich aspiracje związane z nauką języków obcych. Warto było przynajmniej niektóre z tych wyników porównać, aby pokazać zmieniający się (lub nie) obraz studentów, szczególnie w odniesieniu do tych osób, które uczą się języka rosyjskiego. Zachęcam Autorkę do podjęcia takiego wysiłku. W celu porównania kompetencji studenckich przy pisaniu listu motywacyjnego polecam Doktorantce artykuł Izabeli Bawej: *O języku specjalistycznym w kontekście kulturowym na przykładzie błędnego użycia języka niemieckiego w liście motywacyjnym* (w: *Neofilolog* 41/1, ss. 37-50).

4. Ogólna ocena pracy

Pod względem językowym i edytorskim praca nie budzi zastrzeżeń. Cechuje ją wysoka staranność. Nieliczne błędy interpunkcyjne lub wątpliwości stylistyczne (np. użycie w tytule rozdziału pierwszego przymiotnika *nauczeniowe* w odniesieniu do *teorii*) nie zakłócają recepcji tekstu. W niektórych miejscach czytelnik oczekiwałby szerszego odniesienia do danego problemu, a przynajmniej do literatury przedmiotu, np. na stronie 19 Autorka pisze: „W literaturze glottodydaktycznej spotykamy szereg definicji tego pojęcia (K.N. autonomii), które często wskazują na brak zgodności interpretacyjnej”. Nie podaje jednak przykładów (także bibliograficznych) różnorodnych interpretacji omawianego pojęcia.

Jak już wspomniałem, praca powinna zostać uzupełniona o większą liczbę najnowszych publikacji (także rosyjskojęzycznych), szczególnie takich, które wychodzą poza ramy ogólnych opracowań glottodydaktycznych.

Reasumując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Małgorzaty Flejszman jest niewątpliwie owocem żmudnej pracy empirycznej, która wiąże się z pozyskaniem, analizą i interpretacją danych. To zasługuje na duże wyróżnienie. Zachęcam Autorkę w dalszych dociekaniach naukowych do odważnej dyskusji, także polemicznej.

Popieram wniosek o dopuszczenie mgr Małgorzaty Flejszman do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

Kinga Nadez